

Makale Geliş Tarihi | Received: 18.05.2023
Makale Kabul Tarihi | Accepted: 11.10.2023

E-ISSN: 2148-9327
http://dergipark.org.tr/kilikya
Araştırma Makalesi | Research Article

HEIDEGGER DÜŞÜNÇESİNDE AHLAKIN OLANAĞI

Banu TÜMKAYA TEKİN*

Öz: Kantçı strateji skolastik dönem boyunca etkisinden çıkılamayan teolojik ahlak perspektifinin yıkılmasına yol açarken, aklın otonomisi argümanı ile hesaplaşmayan bir ahlakın düşünülemez olmasını sağlamıştır. Ahlak yasasını düşünebilme ve bu yasa doğrultusunda seçimlerde bulunma ve eyleme özgürlüğünü savunan bu argüman, insanın doğası gereği, kendi yasalarını belirleyen bir varlık olduğu kabulüne dayanmaktadır. Ancak bu kabul, insan ve yaşam dünyasına ilişkin yeni birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Bu sorunlar karşısında gelişen varoluşçu itirazın en radikal temsilcilerinden Heidegger, Kant tarafından benimsenen kavram ve kategorilerin neredeyse tamamını reddetmiş ve işi etik veya ahlakın hiçbir hükmü olmayacağı bir düşünce sistemi inşa etmeye vardırılmıştır. Heideggerci düşüncede ahlakın olanağı sorununun ele alınacağı bu çalışmada, geleneksel batı felsefesinin kalıplarından kurtulabilmek için ahlak kavramının terkedilmesi dışında bir seçenek bulunamayacağı iddiasının tartışmaya açılması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ontoloji, Metafizik, Antropoloji, Aşknlık, Ahlak

THE POSSIBILITY OF ETHICS IN HEIDEGGER'S THINKING

Abstract: Kantian strategy, while abolishing the theological ethics which had been so powerful since the scholastic period, also ensured that any ethical thinking that does not come to terms with autonomy argument is unreasonable. Autonomy argument which emphasizes the ability to reason the moral law together with the freedom of making choices and acting according to this law, is based on the assumption that human being is an entity which can determine the norms for his own kind. This assumption, however, has brought about many problems regarding humanity and the lifeworld. Being one of the most radical voices among the existentialist objections against this Kantian assumption, Heidegger refused almost entire frame of concepts and built his body of thought in which ethics or morality has no force. While dealing with the problem of possibility of ethics in Heidegger's thinking, this work will tend to open the necessity

* Doktora Öğrencisi | PhD Candidate

Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Türkiye | Akdeniz University, Faculty of Letters, Department of Philosophy, Türkiye

banutumkaya@gmail.com

Orcid Id: 0000-0003-1933-939X

Tümkaya Tekin, B. (2023). Heidegger Düşüncesinde Ahlakın Olanağı. *Kilikya Felsefe Dergisi*, (2), 66-79.

of abandoning the concept of ethics into discussion, if we are to get rid of the traditional patterns of philosophy.

Keywords: Ontology, Metaphysics, Anthropology, Transcendence, Ethics

1. Giriş

Yirminci yüzyılda varoluşçu akımın en etkili isimlerinden sayılan Heidegger, geleneksel batı metafiziğinin tüm kavramlarına karşı kökten bir sorgulamayı mümkün kılan bir düşünce rotasının önünü açmıştır. Öyle ki dünya, tarih, teknoloji, doğa, varlık ve insan gibi temaları içine alan geniş bir yelpazede süregiden tartışmalar için Heideggerci düşünce, artık zorunlu bir uğrak haline gelmiştir. Bu bağlamda, felsefi düşüncenin kadim meselelerinden olan ahlak sorununun da kaçınılmaz olarak Heideggerci bir türetime konu edilmesi doğal bir çaba gibi görülebilir. Ancak tematik zenginliğine rağmen, Heidegger düşüncesinde ahlak kavramının yerinin oldukça sınırlı olduğu, hatta neredeyse yersiz olduğu rahatlıkla ileri sürülebilir. Heideggerci düşüncede ahlakın olanağı sorununun ele alınacağı bu çalışmada, geleneksel batı felsefesinin kalıplarından kurtulabilmek için ahlak kavramının terkedilmesi dışında bir seçenek bulunamayacağı iddiasının tartışmaya açılması hedeflenmektedir.

Charles Scott, *Heidegger and the Question of Ethics* (1988) adlı ünlü makalesinde, Heideggerci düşüncenin etik imaları üzerine yapılan tartışmalarda üç temel eğilim olduğundan söz etmiştir.¹ Bunlardan ilki Heideggerci düşünceye yönelik metafizik eğilimli bir okumanın izlerini taşır ve genel olarak etik yoksunu veya sakatlanmış bir etik düşüncesi ile karşı karşıya olunduğu varsayımından hareket eder. Metafizik okuma, Heidegger'in sorumluluk kavramına karşı nasıl bir anlayış geliştirdiğine yoğunlaşır. Bununla bağlantılı bir şekilde, Dasein kavrayışının birey olarak insan olmanın neresinde durduğunu veya Heidegger'in bireyselliğe yeteri kadar odaklanıp odaklanmadığını sorgular. Ayrıca Heidegger'in düşüncesine nihilizm şüphesi ile yaklaşarak onun normatif ilkeler türetimine, deneyim ve davranış kategorileri oluşturmaya uygunluğunu tartışır. Özgürlüğü insan öznelliğinin bir niteliği olarak kabul eden metafizik okuma, insan iradesinin oluşumu ve dönüşümü konusunda Heidegger düşüncesini sorguya çeker (Scott, 1988, s. 29). Bu tür bir okumanın temelindeki özgüveni, Kantçı ahlak anlayışına borçlu olduğunu söylemek yanlış olmaz. Metafizik geleneğinin geçirdiği dönüşümlerden kaçınılmaz olarak nasibini alan ahlak düşüncesi, Kant ile beraber onun meşhur otonomi argümanının etkisi altına girmiştir ve bu etkiyle aydınlanmanın başından bu yana, ahlak temellendirmesine yönelik tüm felsefi girişimleri sınamaktadır.

Başka bir deyişle Kantçı otonomi argümanı, geleneksel batı metafiziğindeki özne merkeziliğin ahlak sorunu bağlamında eriştiği kavramsal zirve olarak kabul edilmektedir. Heideggerci özne karşıtlığının ise otonomi temelli bir ahlak anlayışını

¹ Scott, Heideggerci düşüncenin etik imaları üzerine metafizik, dinsel ve söylemsel eğilimleri olan yaklaşımlardan doğan tartışmalara değinmiştir. Bu çalışmanın kapsamı bakımından, Scott'un yalnızca metafizik okuma üzerine derlediği tespitlerine değinilmiştir.

silikleştirilmeyi önemli bir görev olarak benimsediği iddia edilebilir. Nitekim, varoluşçu akımın gelişimine ilişkin genel kanı, geleneksel batı felsefesinden ziyade, Kantçı akıl anlayışına karşı geliştiği yönündedir (Solomon, 2020, s. XVI). Bilindiği üzere geleneksel batı felsefesinin mutlak hakikatlere akıl ile ulaşılacağı şeklindeki aydınlanmacı kabulü, Kant ile yerle bir edilmiştir. Kant aklın mutlak hakikatleri değil felsefi hakikatleri sunmakla sınırlı olduğunu ileri sürerek, evrene ve kendimize ilişkin ufukumuzu akıl yetisi çerçevesinde yeniden kurgulamıştır. Kantçı kurgu, bir yandan doğa bilimci perspektifin felsefeye hakim kılınması, öte yandan kutsal buyruğa bağımlı ahlak görüşünün, akıl yetisi temel alınarak yeniden düşünülmesi stratejisiyle şekillenmiştir (Stern, 2012, s. 7). Sonuç olarak skolastik dönem boyunca etkisinden çıkılamayan teolojik ahlak perspektifinin yıkılmasına yol açan Kant, aklın otonomisi argümanı ile hesaplaşmayan bir ahlakın düşünülemez olmasını sağlamıştır. Ahlak yasasını düşünebilme ve bu yasa doğrultusunda seçimlerde bulunma ve eyleme özgürlüğünü savunan otonomi argümanı, insanın doğası gereği, kendi yasalarını belirleyen bir varlık olduğu kabulüne dayanmaktadır. Ancak bu kabul, insan ve yaşam dünyasına ilişkin yeni birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Bu sorunlar karşısında gelişen varoluşçu itirazın en radikal temsilcilerinden Heidegger, Kant tarafından benimsenen kavram ve kategorilerin neredeyse tamamını reddetmiş ve işi etik veya ahlakın hiçbir hükmü olmayacağı bir düşünce sistemi inşa etmeye vardirmiştir.

Heidegger'in düşüncesi ahlakla ilgili bir çözüm savunuculuğu yapmak yerine etik ve ahlak düşüncesini doğuran geleneksel düşünme biçimlerine yönelik sorular barındırır. Scott'un da işaret ettiği gibi metafizik, her ne kadar Heidegger düşüncesinin boyutlarından biri olsa da Heidegger tarafından dönüştürülmüş ve yeniden düşünülmüştür. Ancak Heidegger'den metafizik eğilimli bir etik anlayışı çıkarma çabası veya metafizik geleneğin etkisiyle Heideggerci felsefeye bir ahlak eleştirisi yönelme girişimi ikna edici sonuçlara ulaşamayacaktır. Zira Heidegger, ahlak konusunu hiçbir zaman doğrudan gündemine almamıştır. Ayrıca metafizik ve etik geleneğini oluşturan düşünme biçiminde irade egemenliği (otonom seçimlerde bulunma ve bu doğrultuda eyleme özgürlüğü) söz konusuysen, Heidegger diğerlerinden üstün normatif bir yasanın imkansızlığını göstererek tek bir sözün, mutlak olana ilişkin baskın bir arzunun, bağlayıcı düzenlemelerin avantaj ve dezavantajları olmadan düşünmek istediğini, ettiği bilinçli bir şekilde bir soru olarak bırakmaktan yana olduğunu belli eder (Scott, s. 28-31). Dolayısıyla bu çalışmada daha spesifik olarak Kantçı otonomi argümanından türeyen bir ahlak metafiziğinin, Heideggerci düşünce tarafından nasıl temelsizleştirildiğine odaklanılacaktır.

2. Heidegger'in Gözünden Kantçı Metafizik ve Özne Problemi

Kant'ın yaşadığı modern dönem, insanın evreni ve kendini anlamasına yönelik Newton fiziğinin belirleniminde yepyeni bir perspektif ile karakterize olmuştur. Newtoncu dünya görüşüne göre, dünya artık tanrının bir tezahürü değildir. Bu mekanik evren anlayışında dünyadaki her şey, akıldan yoksun ve edilgin bir nedensellik ilişkisi içinde hareket eden parçalardan ibarettir. Bu sistemde insanın yeri diğer varlıklardan pek de

farklı değildir. Ancak Newtoncu bilimin evrensel nedensellik ilkesi, din ve ahlakın temel kabulleriyle ters düşmüştür. Din ve ahlakın sorunlarına doğa bilimci yenedünya görüşüyle cevap verilemediğini gören filozoflar arasında Kant öncelikle geleneksel metafiziğin, büyük ilerlemeler kaydeden doğa bilimi karşısında bir meşruluk krizi içinde olduğunu teslim etmiştir ve bu krizin bertaraf edilmesi için metafiziğin modern bilgi teorisi ile olan ilişkisinin metafizik lehine yeniden kurulabileceğini göstermeye çalışmıştır. Dini inanç ve ahlaki sorumluluk alanına yer açmak içinse otonomi argümanını geliştiren Kant, doğa bilimin ilkeleriyle uzlaşa içinde olan bir evren ve insan anlayışı inşa etmek için bütünlüklü bir çaba sergilemiştir (Solomon, s. 7-13).

Kant'ın bu bütünlüklü çabasının en önemli göstergesi, metafiziğin temellerine ilişkin arayışını saf akıl eleştirisinden başlatmasıdır. Bilim, din ve ahlakın tüm kabullerinin saf aklın ilke ve imkanlarıyla temellendirilmesi girişimi olarak özetlenebilecek bu projeyi Heidegger, *Kant and the Problem of Metaphysics* (1965) adlı eserinde detaylı bir şekilde değerlendirebilir. Heidegger'in öncelikle üzerinde düşünmemizi istediği soru şudur: Metafizik denilince ne anlaşılmalıdır ki Kant, onun temelini ortaya çıkarma çabasında, saf aklın eleştirisini hareket noktası olarak almaktadır? Aristoteles'in ilk felsefe olarak tanımladığı metafizik, var olanların tek tek ve tüm var olanların geneli içinde belirlenen varlıklarının, en yüksek çerçevedeki bilgisidir. Benzer bir kavramsal zeminde hareket eden Kant da var olanları hem genel bir çerçevede hem de tikel bulunuşları içinde ele alması gereken metafiziğin, ikili bir karaktere sahip olduğunun ayırındadır. Ancak Kant tüm bilimlerin üstünde yer alması beklenen metafiziğin bugün en güvenilir bilgiyi sunma konusunda bağlayıcı kanıtlardan yoksun bulunuşu problemini, doğa bilimsel yöntemi devşirme yoluyla aşmaya girişmiştir. Buna göre doğada yasalı bir devinim olduğu varsayılmakta ve bu yasalılığın aklın yargı gücüyle ortaya çıkarılabildiği düşünülmektedir. İnsan aklının sorularına cevap vermesi beklenen doğa, var olanların hem geneline ilişkin bilgiyi (ontolojik bilgi) hem de tikel bulunuşlarının bilgisini (ontik bilgi) aynı varsayım ve yöntemle (aklın erişimine açık yasalılık varsayımıyla) serbest bırakacaktır. Bu sayede şimdiye dek bilgimizin nesnelere uygunluğu şeklinde kavranan tekabüliyet ilişkisi, artık nesnelere bilgimize uygunluğu şeklinde kavranacaktır. Ancak Heidegger metafiziğe ilişkin bu Kantçı manevrada ontolojik bilgiyi ontik bilgiye bağlayan örtük bir ilişki kurulduğunu ve bu ilişkinin epistemolojik bir çerçeveye hapsedildiğini göstermek istemektedir (Heidegger, 1965, s. 9-18). Başka bir deyişle var olanların genel çerçevesinden ziyade tikel olguların bilinmesine ve anlaşılmasına yönelik yöntem ve bilgi modeli (epistemoloji), Kant tarafından metafiziğin tamamı için (yani var olanların genel çerçevesi için de) temel sağlayabilecek bir kabiliyetle donatılmak istenmiştir.

Heidegger ise metafiziğe ilişkin bir temellendirme yapılacaksa, var olanların hem genel bir çerçevede hem de tikel bulunuşları bağlamında kavranabilmeleri için, var 'olma'nın (varlığın) anlamı merkezinde gelişen temel ontolojik bir soruşturmaya, öncelikli olarak, ihtiyaç olduğunu savunmaktadır. *Varlık ve Zaman*'da (1962) Heidegger'in varlık sorusuna ilişkin temel akıl yürütmelerini bulmak mümkündür. Buna göre, varlık daima var olanların var 'olma'ları (Alm. Sein) ile ilgilidir. Ancak varlığın kendisi bir var olan olarak düşünülemez. Bu nedenle varlık sorusu, var 'olma'nın anlamının sorulmasıyla

ortaya çıkarılabilecek, ontik değil ontolojik bir araştırmanın konusudur. (Heidegger, 1962, s. 1-32). Başka bir deyişle ontolojik soruşturma, var olanların tikel bulunuşlarının incelenip anlaşılmasına hizmet eden ontik soruşturmanın yöntem ve kapsamı açısından farklıdır. Çünkü konusu, bir var olan veya var olanların toplamını ifade eden doğa (nature) olmayıp var olanların genel çerçevesinin kavranışıyla ilgilenen varlık sorusudur. Ontik soruşturma ise ontolojik soruşturmadan farklı olarak var olanları genel bir çerçevede değil, tikel bulunuşları çerçevesinde anlamaya ve bilmeye odaklanır. Heidegger varlığın anlamı sorusu için uygun yöntemin fenomenolojik yaklaşım olduğunu ileri sürer. Fenomenlerin kendilerini gösterdikleri şekilde görülmelerine odaklanmak olarak özetlenebilecek fenomenolojik yöntem, Kantçı fenomen-numen kavrayışından oldukça farklıdır. Kant'a göre kendinde şeyliğe sadece referansta bulunan fenomen, kendinde şeyin gerçekliğini asla olduğu gibi yansıtamaz. Heidegger içinse fenomen, görünüş-gerçeklik nosyonlarına bir bütün olarak sahip ve onunla karşılaşmalarımızın türüne göre kendini farklı şekillerde gösterebilen bir şeydir (Heidegger, 1962, s. 51-54).

Bilindiği üzere Kant fenomene (var olanlara) ilişkin saf ve rasyonel bilginin deneyim tarafından ancak kısmi olarak sunulabileceğini, deneyimde duyulabilir olanın ötesine geçilmesi durumunda fenomenin, kendinde şey olarak bulunuşuna erişileceğini ileri sürmüştür. Deneyimin ötesinde, duyulabilir olmayan bilginin imkanı, doğa bilimciye göre aklın yargılama gücünde mevcuttur. Bu, fenomenin deneyimden gelen bilgisini önceleyen, aklın deneyime başvurmadan, tek başına erişebileceği, a priori nitelikte başka bilgilerin olduğu anlamına gelir. Bu durumda Kant ontik bilgi için deneyimi önceleyen, deneyimle sağlanan kısıtlı bilgiyi tamamlayan ve dolayısıyla ontik bilgiyi mümkün kılan başka bir bilgiden söz etmektedir aslında. Heidegger'e göre, var olanın (fenomen) deneyimlenmesinden önce gelen, onun varlığıyla ilgili temel bir kavrayışa işaret eden Kant, ontik bilginin imkanının, ontolojik bir kavrayıştan geçtiğinin ayırdına varmıştır. Ancak metafiziğin temellendirilmesi girişimi bağlamında, ontik bilginin imkanı ile ilgili bir soruşturma yapmak üzere yola çıkmışken, ontolojik bilgi sorusuna varmıştır. Ne var ki bunun farkında değilmişçesine, soruşturmasını ontik düzeyde sürdürmüştür (Heidegger, 1965, s. 18).

Heidegger'in Kantçı soruşturmada saptadığı ikinci bir sorun ise ontolojik bilginin, sentetik a priorinin olanaklılığı sorununa indirgenmesidir. Batı düşünce geleneğinde bilginin, aklın yargı ediminin ürünü olarak kabul edilmesi, doğabilimin de gelişimiyle pekişmiş bir iddiadır. Kant da bu iddiayı destekler ve ontolojik kavrayışta bulunan türden bilginin, fenomenin kendinde şeyliğine ait, deneyimin hiç katkı sunmadığı bir bilgi olduğu iddiasını da ekler. Sentetik a priori işte bu ontolojik bilgidir ve saf aklın fenomene ilişkin, deneyim aracılığıyla elde edemeyeceği yargıları geliştirmesini sağlayan imkanıdır. Heidegger ise Kant'ın transandantal bilgi dediği sentetik a priorinin, fenomenin var olmasına ilişkin önsel bir kavrayışın imkanı ile ilgili olduğunu ileri sürer. Kant'a göre saf akıl yetileri, fenomene ilişkin duyulabilir bilginin ötesine geçebilir (transcendence) ve bu sayede fenomenin aşkınsal bilgisi ile deneyiminin örtüşmesini sağlar. Ancak Heidegger'in burada fark etmemizi istediği şey, ontolojik bilgiye (sentetik a priori) ilişkin araştırmanın, varlığa ilişkin kavrayışı aklın

transandantal bir operasyonuna indirgediğidir (Heidegger, 1965, s. 21). Heidegger'in ontolojik sentez dediği bu transandantal operasyon, Kant'a göre saf aklın sezgi formları, kavramları ve imgelem gücü aracılığıyla yürüttüğü zorunlu bir işlevidir.

Dolayısıyla Heideggerci analiz çerçevesinde Kant, saf akla tanıdığı aşkınlık imkanı ile başlangıçtaki amacından saparak metafiziği, bilgi teorisinden iyice uzaklaştırmış ve ontolojinin içkin olanaklılığı sorusunu tartışmaya geçmiştir (Heidegger, 1965, s. 22). Üstelik ontik bilginin imkanı için var olanların geneline ilişkin önsel bir kavrayışa yani ontolojik bilgiye giden yolu tarif ettiğini teslim etmeden, epistemolojik sorgulama çerçevesine üstünlük tanıyarak isabetsiz sonuçlara ulaşmıştır. Ancak burada daha can alıcı bir problem söz konusudur. Epistemolojik sorgulama çerçevesinin, meşruiyeti tartışmalı meyvesi aşkınlık argümanını, metafiziğin temeline ilişkin sorgulamaya dahil eden Kant, aslında insanın doğasına -akıl yetileri çerçevesinde- ilişkin antropolojik çıkarımlarda bulunmaya başlamıştır. Düşünce geleneğinin özne metafiziği halini aldığı 18. yüzyıl ve sonrasını anlamak ve aşmak için Heidegger'in bu tespiti, çok büyük önem taşımaktadır. Saf aklın vazgeçilmez bir işlevi olan imgelem gücü, Heidegger'in ontolojik sentez dediği transandantal düşünme olanağını barındırır ve bu olanak ile biçimlenen ontolojik bilgi (sentetik a priori) sayesinde Kant, ontik bilginin sınırlılığını aşan, yaratıcı bir bilgi türüne ulaşmayı başardığımızı iddia etmektedir. Sentetik a priorinin yaratıcı ve sınırları aşan karakteri sayesinde, sonlu bir var olan olarak insan da bilgisinin ontik sınırlılığından kurtulma imkanı bulur. Başka bir deyişle ontolojik bilgi, insanın sonlu varoluşunu ve sınırlılığını aşma fırsatı sunmaktadır (Heidegger, 1965, s. 125). Ancak Kant'ın aşkınlığı, aklın bir yetisinde -imgelem gücünde- içkin bir imkan olarak görmesi Heidegger'e göre önemli bir hatadır (Heidegger, 1965, s. 147). İmgelem gücünü, aşkınlığın yapısal olanağı haline getiren Kant, saf bilincin/özbilincin de aşkınlık olarak düşünülmesinin yolunu böylece açmış olur (Heidegger, 1965, s. 162).

Çalışmanın başında da belirtildiği gibi Kant, metafiziği yeni doğa bilim perspektifiyle uzlaştırmak için dış dünyanın deneyimden gelen bilgisinin oluşumunda aklın belirleyici rolünü temellendirmeyi başarmıştır. Aynı çabanın devamı olarak, kendilerine ilişkin hiçbir duyulabilir deney imkanı olmayan tanrı, ahlak ve özgürlük kavramları konusunda, akıl yetisine mutlak belirleyici/kurucu bir rol tanımakta hiçbir beis kalmayacaktır. Başka bir deyişle, Kant mümkün deneyi aşan transandantal alan vurgusu yaparak öznenin (akıl yetisi), fenomen dünyasını önceleyen ve bu dünyanın deneyiminin bilgisini mümkün kılan bir statüye sahip olduğunu savunmuştur. Akıl yetisinin deneyime önsel yapısı, deneyimin ötesinde bir dünya tasarlama olanağını da barındırır. Bu olanak, anlama yetisinin kategorileriyle bilinmeye kapalı olan tanrı, ölümsüzlük ve özgürlük gibi transandantal kavramlara uzanır (Bochenski, 1997, s. 26). Akıl yetisi fenomenlerin bilgisini, kategorileri aracılığıyla ortaya koyarken, deneyimin sınırlarının dışındaki dünya için yine belirleyici bir işlevle ancak bu kez kurucu varsayımlarla hareket eder. Kant, aklın transandantal kavramlarına yönelik, varsayımlar aracılığıyla pratik bir işlev ortaya koyduğunu, ahlakın da pratik aklın varsayımlarıyla temellenen bir şey olduğunu ileri sürmektedir. Pratik aklın deneyim ötesi dünyaya yönelik varsayımları, tıpkı saf aklın anlama yetisinin a priori zorunluluk ve kesinlik barındıran işleyişi gibi tüm rasyonel varlıklar için zorunlu ve evrenselidir.

Tanrı, özgürlük ve ölümsüzlük olarak sıralanan kavramlar bize bilgi sunamazlar ama her rasyonel eylemin veya her ahlaki yargının temelinde yer alan varsayımların olanaklılığını sağlarlar (Solomon, 2020, s. 36).

Böylece metafiziğin temellerini, insan aklının anlama/bilme ve ahlak yasasını belirleme yetileri ile ilişkilendiren Kant, Heidegger'e göre temelde insan doğasının ne olduğuna ilişkin antropolojik bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Nitekim Kant, metafiziğin temellendirilmesi görünümünün altında, esasen ontik bilginin sınırlılığını ontolojik bilgi (sentetik a priori) ile aşmayı denemektedir. Başka bir deyişle Heidegger, Kant'ın metafiziğin temelini ortaya çıkarılmasında, insanın akıl yetisine öncelikli ve aşkınsal yapıda bir kaynak olarak başvurduğunu, oysa esasen akıl yetisinin sınırlılığını aşmaya çalıştığını belirtir. Buna karşılık Heidegger, amacımız insan varoluşunun sonluluğunu/sınırlılığını aşmak ise ontolojik bir analiz ile yola çıkılması daha doğrudur diyecektir (Heidegger, 1965, s. 4).

3. Heideggerci Ontoloji ve Dasein

Heideggerci düşüncenin temel konusu, varlık sorusudur. Heidegger varlığın anlamına ilişkin tarihsel olarak ortaya çıkmış metafizik yorumlar temelinde, varlık sorusunun, varlığın anlamının sorusu olarak formüle edildiğini belirtir. Bu nedenle Heidegger'in de hareket noktası metafizik gibi görünse de; Scott varlık sorusunun, varlığın anlamı sorusunun ötesine geçtiğini vurgular. Dolayısıyla metafizikçilerin yaptığından farklı olarak Heidegger varlık sorusunu, zaten her zaman soran Dasein'a odaklanır. Dasein tarihsel olarak kurulur ve Dasein'ın varlığı her zaman yeniden düşünmesi/sorgulaması mümkündür. Çünkü varlığın anlamının sorgulanabilir olması, Dasein'ın zamansallığı içinde deneyimleyegeldiği bir şeydir. Bu deneyim sayesinde geleneksel olarak varlık sorusunun unutulmuşları ve varlığın gizlenmişliği de açığa çıkarılabilir. Heidegger, varlık sorusunun gelenek içindeki unutulmuş ve gizlenişlerine örnek olarak Aristotelesçi zaman anlayışını, doğruya ilişkin tekabüliyet teorisi veya Kant'ın başını çektiği modern öznellik teorilerini göstermiştir (Scott, s. 33). Dolayısıyla Heideggerci düşüncenin de temel problemi metafizik tarihi içinde yer alır. Ancak Heidegger, kökensel bir varlıkla değil varlığın anlamına ilişkin kökensel sorularla ve bu soruların sorulabilir olmasıyla ilgilenir, varlığa ilişkin sorunun ve anlamlandırmanın tarihine yoğunlaşmak ister.

İşte bu bağlamda Kant'ın aksine varlığın anlamına ilişkin kökensel soruları, aşkınlık atıfları üzerinden değil, fenomenolojik yöntemle açıklığa kavuşturmak isteyen Heidegger, bir fenomen olarak Dasein'ın öncelikle gündelik ve basit olgusallığı içinde ele alınması gerektiğini belirtir. Dasein, bu pre-ontolojik aşamada bile varlığa ilişkin örtük bir kavrayışa sahiptir (Heidegger, 1962, s. 37-40). Dasein, yani var olanlar arasında varlığı anlamakla ilgilendiği için öncelikli konuma sahip insan, diğer var olanlar arasında özel bir yere sahiptir. Ancak elbette bu, anlama yetisinin sınırlılığı karşısında, aşkınlık varsayımlarına başvuran ve bu nedenle varlığın anlamı sorusundan uzağa düşen insan/öznenen farklı bir insan kavramıdır. Dasein hem kendini varoluşu temelinde anlaması (kendi var 'olması'yla ilgilenmesi) bakımından, hem de var olanların 'olma'sıyla genel anlamda ilgilenmesi bakımından varlıkla özel bir ilişki kurar. Ancak Dasein, aşkınlığa bir olanak olarak sahip değildir. Daha net bir şekilde ifade

etmek gerekirse aşkınlık, varlığın anlamının açığa çıkarılması için Dasein'ın gerektiğinde kullanabileceği, elinin altında duran bir imkanı değildir kesinlikle. Heidegger düşüncesinde de geçerli bir kavram olan transcendence yani aşkınlık, basitçe varlığın anlamının açığa çıkışıdır. "Varlık, her var olanın ve bunların sahip olabileceği her mümkün özelliğin ötesindedir. Varlık saf ve basit aşkınlıktır" (Heidegger, 1962, s. 62). Kant içinse aşkınlık öznenin ontik sınırlılığının ötesine geçişini sağlayan ve sınırların ötesi bu alanda özgür/sınırsız/sonsuz tasarım gücüne işaret eden, saf akıl yetisidir.

Heidegger, Kant'ın fenomen-numen ayrımıyla kristalleşen aşkınlık düşüncesinin kökeninin, geleneksel hakikat anlayışının gelişiminde aranması gerektiğini düşünür. Bunun için 1931-32 yılları arasında Freiburg Üniversitesinde verdiği derslerden oluşan *Essence of Truth* (2002) adlı eserinde, hakikatin özünün ne olduğuna ilişkin yürüttüğü soruşturmaya kısaca değinmek yerinde olacaktır. Heidegger, batı düşünce geleneğinin Sokrates'ten bu yana sergilediği gelişimde var olanların genel çerçevede veya tikel bulunuşlarının hakikatine ilişkin ilksel olmayan bir kavrayışın hakim olduğu tespitinde bulunur. Buna göre hakikat önermelerin doğruluğu olarak anlaşılmalıdır ve ancak önermelerle belli olguların veya durumların örtüşmesi durumunda, var olanlar hakkında bilgi sahibi olunabildiği düşünülmektedir. Ancak Heidegger Antik Yunan dilinde, hakikat kelimesinin nasıl anlaşıldığına yönelik bir analiz yapıldığında, sözcüğün sıklıkla gizlenmişlik (unhiddenness) bağlamında kullanıldığını saptar. O halde hakikat, genelde tanımlandığı şekilde tekabüliyet ve doğruluk ile aynı şey değildir (Heidegger, 2002, s. 1-8). Heidegger Antik Yunanlının hakikate ilişkin deneyimlerinin dildeki yansıması ile hakikat teorisi arasındaki bu uyumsuzluğu masaya yatırır. Aristoteles de felsefeyi hakikate yönelmiş bir etkinlik olarak tanımlamıştır ve bu etkinliğin hedefinin doğru ve geçerli önermeler ortaya koymak değil, var olanları gizlenmişliklerinden çıkarıp açıklıkları içinde (kendilerini gösterdikleri halde) araştırmak olduğunu ifade etmiştir. O halde var olanlar öncelikle gizlenmişlikleri içinde deneyimleniyor olmalı ki, insan için bunları gizlenmişliklerinden çıkarıp var olanların açıklığında konumlandırması zorunlu ve mümkün olsun. Heidegger bunun var olanların varlığına ilişkin ilksel (önsel) bir kavrayışa işaret ettiğini belirtir. Dolayısıyla geleneksel felsefenin başlangıcından da önce, düşüncenin temel hedefi var olanları gizlenmişliklerinden çıkararak açıklığa erdirmek olmuştur (Heidegger, 2002, s. 9-12). Ancak Platon'un mağara alegorisi ile birlikte, hakikat anlayışının açıklıktan (unhiddenness), doğruluğa (correctness) kaymaya başlamıştır. Bu nedenle batı felsefesi tarihi, hakikate ilişkin orijinal kavrayıştan uzak düşmenin tarihi olarak yorumlanmalıdır.

Başka bir deyişle geleneksel felsefede varlık problemi, tekabüliyet ilişkisi üzerinden, yani epistemolojik bağlamda tartışılmıştır. Tekabüliyet arayışı, yargılarımız ile var olanlara dair bildiklerimiz arasında bir örtüşme olup olmadığını sorgulayan ve bu şekilde görünüş-gerçeklik, fenomen-numen ve özne-nesne gibi düalist kavram kalıplarının ortaya çıkmasına neden olan tutumdur. Heidegger'in iddiasında göre varlıkla ilişkimiz de bu kavram kalıplarının arasındaki ilişkiye benzer biçimde şekillenmiştir: Bu kavramsal ayrımlardan dolayı düşünce geleneği, uzun süredir varlığın anlamına ilişkin soruyu sormamakta, bunun yerine sadece akıl ve ondan

bağımsız bir dış gerçekliğin olup olmadığına ilişkin umutsuz/sonuçsuz bir tartışmayı sürdürmektedir. Epistemolojik olarak var olanlara dair yargılarımızın doğruluk değeri, işte bu problemlili tekabüliyet ilişkisi çerçevesinde belirlenmekte olup şüpheli karşı argümanların bitimsiz sınamalarına tabi olmaktan kaçamamaktadır. Önceki bölümde de değinildiği gibi Kant, bu sorunlu tekabüliyet ilişkisi tartışmasını, yargılarımızın nesnelere uyması gerektiği varsayımı yerine, nesnelere uyması gerektiği varsayımını önererek aşmayı denemiştir. Ancak bu varsayım değişikliği manevrası ile önermenin doğruluk değeri için tek onay mercii, öznenin aşkınsal akıl yürütmeleri olmuştur. Heidegger'e göre ise varlığın hakikatının doğruluk değeri üzerinden değerlendirilmesi, varlığa ilişkin ilksel bir hakikat kavrayışı sunmayacağı gibi; Kantçı öneri ile birlikte varlığa ilişkin herhangi bir kavrayış, öznenin aşkın/zaman dışı tasarıları ve değer atıflarından ibaret olacaktır.

Dolayısıyla geleneksel düalist kavram yapılarını ve bunların arasında kurulan transandantal ilişkileri bir kenara bırakıp Heidegger'in, varlığın ilksel kavranışına yönelik hatırlatmasına kulak kesilsek hakikati yeniden bir açılma/ortaya çıkma olarak görmeye başlayabiliriz. Heidegger bu yeni düşünce rotası ile batı metafiziğindeki geleneksel düalizmden kurtulmanın sağlanacağını ve bununla ilişkili epistemolojik problemlerin de ortadan kalkacağını göstermeye çalışmıştır. Buna göre öznenin (egonun veya bilincin) aşkın bir konumdayken karşısında duran kategorilerle kurduğu ilişki, kaçınılmaz olarak gerekçelendirme ihtiyacını ortaya koymakta ve bitimsiz şüpheli argümanlara yol açmaktayken; Dasein ve dünyanın birbirinden ayrı düşünülemez olması sayesinde epistemolojik problemlerin birçoğu anlamını yitirecek ve saf aklın transandantal operasyonlarının yol açtığı şüpheli argümanlar hükümsüz kılınabilecektir.

Bu noktada Heidegger'in düşünce stratejisi ile epistemolojinin ortadan kaldırıldığını değil ancak varlık düşüncesi kapsamına alındığını söylemek daha doğru olacaktır. Bunun için dünya ve Dasein'in dünya-içinde-olmaklığı arasındaki dönüşlülüğü doğru anlamak çok önemlidir. Heidegger dünyayı uzamsal bir kavram olarak ele almaz. İçinde/üstünde bulunduğumuz bir mekan olarak anlaşılamayacak olan dünya, tüm var olanlarla birlikte Daseinlerin birlikte oluşturduğu kavramsal çerçeve ve anlamlar alanıdır (Solomon, s. 394-396). Heidegger Dasein'in dünyada diğer var olanlarla ilişkisini, geleneksel felsefede olduğu gibi ilksel olarak teorik bir bilme ilişki ile değil, kullanma ilişkisi içinde betimler. Teorik bilme Dasein'in kiplerinden biri olsa da geleneğin varsaydığı gibi ilksel olan kipi değildir. Var olanlarla, öncelikle onları kullanarak ilgileniriz. Dolayısıyla var olanlar bizim için öncelikle araçlardır. Var olanlarla el altında duran nesnelere olarak ilgilenmek, teorik bilmenin bir tutumu olup bu tutum, bizim için öncelikle araç olan var olanlarla ilişkimizi, şeyleştirici bir biçimde etkiler. Aracın somut bir nesneye dönüşmesi veya şeyleşmesi onun daima bir-şey-içinliğinden soyutlanması demektir. Burada önemli olan, ilksel tutumda kullanma ilişkisi ile nasıllığın bilinmesi ve bu bilginin kavramsal ve teorik olarak neliğin bilinmesinden önce geldiğidir. İkincinin yani teorik bilmenin, ilkinden yani kullanım bilgisinden türediğini göstermek isteyen Heidegger, böylece Sokrates sonrası geleneğe, insanın dünyayla ilişkisine dair net bir biçimde korunan teori ve pratik ayrımında teorinin, ilişki kurma

biçimleri arasındaki öncelikli konumuna dair yerleşik kanıyı da yıkmış olur (Solomon, s. 396-401).

Dünya ile teorik ve pratik ilişki kurma biçimlerini reddetmemekle birlikte, öncelik sırasını değiştirmesi ve birinden diğerine nasıl geçildiğine dair kavrayışı, Heideggerci düşüncenin en orijinal yanlarından birini teşkil eder. Var olanlarla ilksel olarak kullandığımız araçlar şeklinde ilgilenirken, teorik ilgiye geçiş nasıl olmaktadır? Araçlar kullanımdayken onlara yönelik teorik bir dikkatten ziyade ustaca kullanmaya dikkat kesilmişizdir. Ancak kullanım esnasında ortaya çıkan aksamalarla birlikte aracı kullanmayı bir kenara bırakıp ona el-altında-duran bir nesne olarak bakmaya başlarız. İşte var olanlara yönelik pratik ilgiden teorik ilgiye geçiş bu aksama ve kesintilerden kaynaklanmaktadır (Solomon, s. 402-403). Dasein, diğer var olanlara yönelik ilgilenişine benzer şekilde kendisiyle de ilgilenir. Kendisiyle hakiki bir ilişki kurabilmesi için Dasein'in, varoluşsal yapısını tanıması gerekir. Tıpkı var olanlara yönelik, ilksel olmayan teorik ilginin, süreksizlik arz eden durumlarda ortaya çıkmasında olduğu gibi; Dasein kimi zamanlarda kendini varlığa ilişkin kökensel sorular sorma durumunda bulur ki, bunun en belirgin hali ölümü düşündüğü ve varoluşunun sonluluğunu idrak ettiği anlardır. Diğer var olanlara veya kendi varoluşuna ilişkin kökensel sorular sorarak varlıkla hakiki ilişki kurması (otantik) veya bu soruları sormadan hakiki olmayan (inotantik) ilişki içinde kalması, Dasein'in olanaklarıdır. Bu olanaklılık durumunu Heidegger Dasein'in varoluşsal yapısı (existenz) olarak kavrar. Existenz Dasein'in kendisiyle hakiki veya hakiki olmayan bir ilişki kurmaya dair seçimidir (Solomon, s. 405-410).

3. Ahlak Ontolojiye Tabi Olabilir mi?

Dasein'in kendi varoluşuna yönelik zamansal nitelikli ilgisinin veya ilgisizliğinin aksine Kant'a göre insanın kendine yönelik ilgisi "insan nedir?" sorusuna verilecek evrensel, sonsuz ve kategorik yanıtlarla uyumlu veya uyumsuz eylemler temelinde şekillenir. Bu, Kantçı antropolojik programın, evrensel ahlak yasası iddiasının bir başka ifadesidir ve bu iddiaya göre ahlakın temelinde iyi isteme vardır ve iyi isteme ahlak yasasına uyma olarak tanımlanan ahlaki ödevden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla iyi istemeyi belirleyen ödev, yani ahlak yasasına uyma ilkesi tüm rasyonel varlıklar için geçerlidir. Kant, ödevi tüm rasyonel varlıklar için geçerli olabilecek bir evrensellik zemininde "...maksimumun aynı zamanda genel bir yasa olmasını isteyebileceğim şekilden başka türlü hiç davranmamalıyım" şeklinde formüle etmiştir (Kant, 2002, s. 14-17). İnsanın öznel gereksinim ve eğilimlerinden türeyen istemelerin tüm rasyonel varlıklar için ortak bir istemenin örnekleri olamayacağından hareketle, Kant ahlak yasasının temelini oluşturan ilkenin herhangi bir istemeden değil rasyonel istemeden kaynaklandığını ileri sürer. Peki ahlak yasasının dayandığı rasyonel isteme tam olarak nasıl bir şeydir? Kant bunu "...belirli bir yasa tasarımına uygun bir şekilde kendi eylemini belirleme yetisi olarak..." düşünür (Kant, s. 44). Başka bir ifadeyle rasyonel isteme kendisi için, kendi koyduğu yasaya uygun davranma yetisidir. Sedgwick, 'otonomi formülü' olarak adlandırılan bu formül ile Kant'ın, kendi yasasını belirleme kapasitesinin evrensel bir saygı nesnesi olarak kabul edilmesi gerektiğine dair görüşünü açık hale getirdiğini

belirtir. Başka bir deyişle kategorik buyruk otonomiye saygı duymamızı emreder (Sedgwick, 2011, s. 277).

Ahlak yasasına yönelik evrensel saygı düşüncesi, insanı içinde bulunduğu durumlarda belli bir amaç (ödev) doğrultusunda eylemeye yönelten kapasitenin, yani bir insan doğası düşüncesinin eseridir. Oysa Heidegger'e göre insan doğası diye bir şeyden söz edilemez. Bunun yerine Dasein'in varoluşsal yapısının olanaklılığı söz konusudur. Kantçı bakış açısıyla ahlak yasasına saygı kriterini karşıladığı müddetçe sınırsız gibi görünen otonom seçimler, Heideggerci bakış açısıyla, Dasein'in otantik veya inotantik varoluşu seçmesi bakımından sadece iki türdürler (Solomon, s. 410-412). Çalışmanın başında da belirttiğimiz gibi batı felsefe geleneği Kant'tan itibaren seçme ve eyleme özgürlüğünü ahlak için başlangıç noktası olarak kabul etmiştir. Ancak;

Heideggeri anlamak açısından çok önemli olan nokta, onun eyleme özgürlüğüyle, (...) ilgilenmemesidir. Daha çok seçme özgürlüğüyle ilgilidir ve bu meselede Kant'ın müttefiki değil ancak en büyük karşıtı olabilir. Kant, insanın eyleme özgürlüğünü savunmuş ancak insanın seçimlerinin belirli rasyonel kılavuzlarla dikte edildiğinde ısrar etmiştir. Heidegger (...) için temel önem arz eden nokta ise bu tür "rasyonel kılavuzları" reddetmek, bir seçimi diğerine tercih etmek için hiçbir (a priori) zemin bulunmadığında ısrar etmektir (Solomon, s. 413).

Otantisite insanın kendi yaşamını kendinin kılması, kendiyle bütünleşmeyi talep etmesi bakımından, kimilerine göre Heideggerci düşüncede işaret edilebilecek temel etik dayanak olarak görülmelidir. Ancak otantik varoluş Dasein'in ölümle sınırlanmış yaşamının eksik ve sonlu oluşuna ilişkin bir farkındalık olmaktan, inotantik varoluş ise bunun görmezden gelinmesinden öte bir anlam taşımaz. Otantisite özgürlüğün sınırlarına ilişkin bir onaylama ve kaçınılmaz inotantikliğimizin idrakidir ve bu olsa olsa Dasein'in kendi yaşamı ve özgürlüğü üzerinde asla kontrol sahibi olamayacağı anlamına gelir. Harries'in ifadesiyle Heidegger'de "özgürlük otantisite ile bağdaşmaz" (Harries, 2009, s. 32). Ayrıca otantisite ve inotantisitenin ahlaki yaşamla ilgili ayrımlar anlamına gelmediği konusunda Heidegger'in, bir örneğini *Letter on Humanism*'de bulabileceğimiz, açık uyarıları bulunur (Heidegger, 1946, s. 253). Nitekim Harries de Heidegger'in görüşünde Dasein'i otantisiteye götürecek yola ilişkin kriterler sunulmadığını belirtir. Başka bir deyişle Heidegger temel tamamlanmamışlığımızın farkına varmamız ve bunun ardından otantik varoluşta kalabilmemiz için bir eylemi diğerine tercih etmemizi sağlayacak değerlendirmeyi neye göre yapacağımız sorusunu yanıtsız bırakmıştır. Bu değerlendirmeyi mümkün kılacak öncüller olsaydı, Heidegger, Kantçı özne ve onun ahlak anlayışına yaklaşmış olurdu.

Önceki bölümde Heidegger'in temel ontoloji projesini açıkladığı *Varlık ve Zaman*'da öncelikli sorunun varlığın anlamı olduğunu, bu sorunun ise ancak Dasein'in varoluşsal analizi aracılığıyla sorulabileceği belirtilmişti. Oysa ontolojisini insan (Dasein) ile başlattığı halde insanın ve onun eylemlerinin değeri gibi bir kavramlaştırmaya girmemek için itinayla örülmüş bir düşünce sistemi durmaktadır karşımızda. Bu bize, epistemolojiyi varlık düşüncesi kapsamına alan Heidegger için, etiğin de aynı adreste aranması gerektiği düşüncesini fark ettirmelidir. Bu bağlamda Julian Young,

Heidegger'e göre ontolojinin etik için zorunlu ve yeterli olduğunu ifade etmiştir. Hatta ontoloji etik için gerekli temel ve tek kaynaktır (Young, 2001, s. 24). Başka bir deyişle Heidegger, etiğin ontolojiye tabi olarak düşünülmesini zorunlu tutarak, gelenekten yine çok keskin bir kopuş önermektedir. Düşüncesi daima varlığın anlamı etrafında örüldüğü için Young bu radikal önerinin şaşkıncı olmaması gerektiğini ifade etmiştir. Ontoloji tarafından yapılandırılan bir etikten bahsediliyorsa, burada etiğe bir hiyerarşinin dayatıldığını kabul etmek zorundayızdır. Young bunu şöyle tartışır: Heidegger'in ontolojisi bize varlığın hakikatının açılma ve gizlenme arasında gelip giden ve asla sabitlenemeyecek bir şey olduğunu öğretiyorsa, ontolojinin belirleniminde olan bir etik de zamansal bir nitelikle yüklü olmak zorundadır. Böyle anlaşılabilir bir etik, kimi zaman bulanık ve yanıltıcı, kimi zamansa açık ve net kaynaklardan besleniyor olacaktır. Dolayısıyla Dasein en iyi ve doğru şekilde yaşamının tanımları üzerine kimi zaman kolaylıkla karar verilebilirken kimi zaman bu mümkün olmaz. Hakikatin dünyadan çekildiği zamanlarda değerler çürüyecek ve yozlaşacaktır. Bu etik buyrukların da yaptırım güçlerinin kaybolacağı anlamına gelir. Böyle zamanlarda hakikat nasıl yaşamalıyız ve nasıl davranmalıyız sorularına rehberlik edecek seçenekleri aydınlatmıyordur (Young, s. 24-26).

Heidegger'e göre özellikle Kant'tan itibaren batı düşünce geleneğinde olgu ve değer arasında varsayılan ayrım kaçınılmaz olarak ahlaki nihilizme neden olmaktadır. Olgular, bizler tarafından (akılın olanakları çerçevesinde) keşfedilip kabul edilen şeylerken, değerler bizler tarafından (yine akılın olanakları çerçevesinde) icat edilen, türetilen şeyler olarak farklı bir alana ait kılınmaktadır. Bu tutum aslında, değerlerin buyurucu kimliklerini zayıflatmaktadır. Çünkü değerler yine bizler tarafından sorgulanabilir, reddedilebilir veya yeniden türetime konu olabilirler. Bu nedenle Kant'ın iddia ettiği gibi etik otoriteye sahip, koşulsuz değerlerden söz etmek mümkün değildir. Olgulardan (dünyadan) soyutlanmış olmaları değerleri güçsüz kılmakta ve ahlaki nihilizme yol açmaktadır. Dolayısıyla epistemoloji için olduğu gibi, etiğin de yer aldığı zemin, ontoloji zeminidir. Temel ontoloji, insan varoluşunu bir bütün olarak kavrar (Young, s. 25).

3. Sonuç

Heidegger'in düşüncesinde etiği ontolojiye tabi kılmanın yol açtığı ilginç sonuçlardan biri de etiğin insana has bir olanak şeklinde düşünülemezken, sanat eserine has bir olanak şeklinde düşünülebilir olmasıdır. 'Sanat Eserinin Kökeni Üzerine' adlı makalesinde Heidegger, varlığın hakikatının kendini gösterdiği ve var olanların hakikatının gerçekleştiği yer olan dünyayı kuran şeyin, sanat eseri olduğunu iddia eder. Dünya, sanat eseri tarafından hakikate açılan değerler ve anlamlar alanıdır. Yeryüzü ise sanat eseri tarafından açılan dünyaların barındığı ve korunduğu mekan olarak anlaşılmalıdır. Young 'Sanat Eserinin Kökeni Üzerine'de bir kültürün nasıl yaşaması gerektiğinin, temel ve özsel etik çerçevesinin sanat eseri tarafından sağlandığının altını çizer. Buna göre insan diğer var olanlar ve diğer insanlar arasındaki konumunu sanat eseri aracılığıyla anlar. Bir toplumun değerlerini, anlamlarını, rollerini ve bu rollere

uygun yaşam biçimlerini ve toplumun kaderini belirleyen temel ve kökensel kararları sanat eseri belirler (Young, s. 31).

Karsten Harries'in de Heidegger'in düşüncesinde sanata atfedilen ontolojik işlevin etik boyutuna işaret ettiği görülmektedir. Buna göre Heidegger, özellikle 'Sanat Eserinin Kökeni Üzerine'de sanatın modern dünyada estetik yaklaşıma indirgenmişliğini ve bu durumun, sanatın temel etik işlevinin üzerini örttüğünü bize anlatmaya çalışmaktadır (Harries, s. 3). Heidegger, sanatı ihtisamlı ve göz kamaştırıcı eserler ortaya koymak bakımından geçmişte kalmış bir fenomen olarak gören Hegel'e hak verir. Ancak, sanat eseri insanın tarihsel varoluşuna ilişkin belirleyici bir güce daima sahiptir. Modern estetik yaklaşımda güzellik ile hakikat birbirinden koparılmıştır. Buna göre sanat eseri mükemmellik ve güzellik kategorilerine göre değerlendirilmektedir ve bu kategorilerin nitelikleri zaman dışılık ve sonsuzluk olarak kabul edilir. Estetik yaklaşım, ölümlülüğü bir olanak olarak yaşayan ve asla tamamlanmayacak bir varoluşa sahip olan Dasein'in ontolojisine tamamen zıttır. Böyle bir sanat eseri, yalnızca olgusalığa batmış gündelik yaşamın eğlence ile geçiştirilmesine ve insanı varoluşsal olanaklarını düşünmekten uzaklaştırmaya yarar (Harries, s. 18-32). Estetik yaklaşımın tersine, Heidegger sanatı hakikatin varlık kazandığı en yüce form olarak kavrar. Sanat insan varoluşuna uyumludur ve etiği belirler. Tıpkı Dasein gibi sanat eseri de zamansaldır ve varlığın hallerine eşlik eder. Dolayısıyla Dasein'in otantisiteye kavuşması için sanata ihtiyacı vardır. Dasein dünya-içinde-var- olmaktadır, sanat eseri en yüce formunda insanı otantik varoluşa çekmeye ve inotantik yaşantılardan uzaklaştırmaya çalışır.

Heidegger'in etiği ontolojiye bağlayan düşüncesi, özellikle tarihin karanlık dönemlerine damgasını vuran totaliter düşünce ve eylemlerin meşrulaştırılmasına hizmet ettiği şeklinde ağır eleştirilere maruz kalmaktan kaçmamaktadır. Nitekim birçok eleştirmen Heidegger'i, eylemlerin değerlendirilmesine ilişkin kriterler sunmamasından, seçimlerin iyi veya kötü olana yönelişine dair net argümanlar ileri sürmemesinden dolayı; söz gelimi İkinci Dünya Savaşında mevcut tüm aktörlerin konumlanışının meşru kılınması için elverişli bir yol bulmuş olmakla itham eder. Bu eleştirmenler arasında Philippe Lacoue Labarthe, Heidegger'in sanat eserine toplumu yaratıcı dönüştürücü ve ahlaki yapısını belirleyici rol atfederek, etiği ve daha geniş anlamda politikayı estetize etmiş olduğunu iddia eder. Etiğin Heideggerci estetizasyonu, seçimlerimizin ve eylemlerimizin otonom belirlenimi imkanını elimizden alır ve Heidegger'e Nasyonal Sosyalizm gibi toplumsal bir girdabı, hakikatin açığa çıkma biçimlerinden biri olarak, yani estetik bir kılıf ile meşrulaştırma fırsatı sunar (Lacoue-Labarthe, 1990, s. 61-77). Heideggerci varoluşçuluğun, ölümü ontolojik bir kategori olarak yücelttiğini düşünen Herbert Marcuse ise, bunun Nazizm gibi yaşamla ilgili bütün güdülerini baskı altına alan toplumsal bir durum açısından elverişli bir düşünce şekli olduğunu belirtir. Marcuse'ye göre bu ölüme-yönelimli-olma'dır ve iradi ve rasyonel seçimleri olumsuzlayan, teslimiyetçi bir var olma halini kaçınılmaz kılar (Wolin, 2012, s. 201-204).

Heideggerci düşünce sisteminde bu suçlamalara karşı bir savunma geliştirilip geliştirilemeyeceği ancak başka bir çalışmanın konusu olabilecek kadar geniş çaplı bir tartışmayı gerektirmektedir. Bu tartışmaya girilmesi durumunda bile, özne

metafiziğinin en önemli temsilcisi olan Kant'ın savunduğu otonomi temelli evrensel ahlak yasasını, Heideggerci -ontoloji kapsamında düşünülmesi gereken- ahlak karşısında savunmanın kolay olmayacağı rahatlıkla ifade edilebilir. Zira insan varoluşunun olumsal ve zamansal niteliklerinin tamamen bertaraf edilmesiyle uygulanabilecek olan otonomi temelli evrensel ahlak yasasını, yaşam alanları (ethos) için asli olan olumsallık ve farklılıklara yönelik ihlallerin bir numaralı sorumlusu olarak eleştirmek, kolaylıkla temellendirilebilir görülmektedir.

KAYNAKÇA

Bochenski, J. M. (1997). *Çağdaş Avrupa Felsefesi*. Kbalcı Yayınevi.

Harries, K. (2009). *Art Matters: A Critical Commentary on Heidegger's "The Origin of the Work of Art"*. Springer.

Heidegger, M. (1946). Letter on Humanism. M. Heidegger içinde, *Pathmarks* (s. 239-276). Cambridge University Press.

Heidegger, M. (1962). *Being and Time*. trans. Macquarrie&Robinson. Blackwell Publishing.

Heidegger, M. (1965). *Kant and the Problem of Metaphysics*,. trans. J.S.Churchill. Indiana University Press.

Heidegger, M. (2002). *The Essence of Truth: On Plato's Cave Allegory and Theaetetus* . trans.Ted Sadler. Continuum.

Kant, I. (2002). *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Lacoue-Labarthe, P. (1990). *Heidegger, Art and The Politics: The Fiction of the Political*. Blackwell Publishers.

Scott, C. E. (1988). Heidegger and the Question of Ethics . *Research in Phenomenology, Vol. 18*, 23-40.

Sedgwick, S. (2011). Hegel on the Empty Formalism of Kant's Categorical Imperative. E. S. Baur içinde, *A Companion to Hegel* (s. 265-280). Blackwell Publishing.

Solomon, R. (2020). *Akılçılıktan Varoluşçuluğa*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Stern, R. (2012). *Understanding Moral Obligation: Kant, Hegel and Kierkegaard*. Cambridge University Press .

Wolin, R. (2012). *Heidegger'in Çocukları: Hannah Arendt, Karl Löwith, Hans Jonas ve Herbert Marcuse*. çev. Hüsamettin Arslan. Paradigma Yayınları.

Young, J. (2001). *Heidegger's Philosophy of Art* . Cambridge University Press.